

PROFESIONALIZACE A DĚLENÍ ARMÁDY

Od roku 1990 se ve spojitosti s armádou hovoří o její profesionalizaci. Byl rozpracován návrh Komplexního programu profesionalizace Čs. armády a touto otázkou se mělo zabývat podzimní zasedání ROS v roce 1992. Dynamický vývoj ve společnosti odsunul problémy profesionalizace zdánlivě do pozadí. Jsou vznášeny dotazy typu: "Co vlastně bude s profesionalizací? Jak ji ovlivní dělení armády?"

Jsou to dotazy oprávněné, je nezbytné se podrobněji jejich zodpovězení věnovat a přispět tak k ucelenému řešení otázek filozofie, ale i výstavby systémů obrany a armád samostatných republik po 1. lednu 1993. Problematika profesionalizace má v těchto úvahách své místo a může významně ovlivnit řešení jiných částí procesu transformace federálního celku do dvou republikových. Vždyť pod pojmem profesionalizace chápeme proces, který představuje změnu z neprofesionálního stavu na stav profesionální, a to jak v systému obrany státu, armádě, tak u útvaru a u jednotlivce. Profesionalizace vyšších organizačních celků se vytváří z profesionálního výkonu funkcí jednotlivců. A kvalita, účelnost a celková efektivnost obrany samostatných států bude dokumentovat profesionální připravenost, zejména vojenských odborníků, na řešení nově formulovaných úkolů nejen pro okamžik dělení, ale pro budoucnost.

Ti, kdož se na řešení současných úkolů spojených s dělením armády podílejí, by měli mít stále na paměti, že nyní formulované cíle zakládají dlouhodobější období systémů obrany suverénních států a jejich armád a že není možné přehlédnout historickou kontinuitu.

Výchozí úvahy o praktickém významu profesionalizace

Při vzniku samostatných států a utváření jejich obrany a armád je vytvořena historická příležitost k systémovému vyřešení těch otázek, které nebyly žádoucím způsobem rozhodnuty v uplynulém období. K těmto problémům náleží zvýšení profesionality v celém systému obrany, včetně profesionalizace armády.

Teoretické varianty výchozího stavu pro profesionalizaci po vytvoření samostatných států jsou v podstatě následující:

1. Dojde k prostému rozdělení Čs. armády a pokračování v současném stavu.
2. Dojde k prostému rozdělení a plošnému zmenšení armád ČR a SR.
3. Dělení Čs. armády bude součástí netradičního řešení filozofie obrany státu, při výrazném zvýšení míry profesionalizace.

První dvě varianty jsou sice z hlediska uskutečnění pohodlnější než třetí, ale nevytvářejí vhodné podmínky pro dosažení kvalitativních změn. Vycházíme z předpokladu, že hlavním politickým požadavkem a současně cílem uskutečňování změn je dosažení úsporného systému obrany s nižšími finančními, materiálovými i lidskými zdroji než doposud. Současně je předpokládáno zachování potřebné úrovně obranyschopnosti. Jestliže se sníží hodnota některého z činitelů a má-li být přibližně zachován výsledek součinu (obranyschopnost), pak řešení rovnice (a o zachování rovnovážného stavu nám jde) musí přesunout úbytek z činitele zdrojů na přírůstky v lidském činiteli a činiteli vědy a techniky. To znamená, že pro zachování

úrovně obranyschopnosti by měla být hlavní pozornost praktických opatření soustředěna 1) na podstatné zvýšení úrovně profesionální zdatnosti lidí ve všech funkcích systému obrany a 2) na zvyšování úrovně aplikace vědeckého poznání. Druhá a třetí varianta představují nezbytnost urychleného řešení profesionalizace, první varianta profesionalizaci postupnou.

Jedině důsledným řešením profesionalizace a aplikací vědeckého poznání je možné dosáhnout ekonomicky efektivních výsledků, které neohrozí vojenskopolitický kredit suverénního státu na mezinárodní úrovni. Za profesionalizací je nezbytné vidět úspory početních stavů, finančních a materiálních prostředků, zkvalitnění morálního stavu v jednotlivých prvcích systému obrany a spolehlivosti výkonu odpovídajících funkcí.

Výchozí podmínky

V období rozpadu federace na samostatné republiky jsou jednotlivé prvky systému obrany státu, včetně armády, oslabeny zejména četností personálních změn. Nový člověk na nové funkci nezbytně prochází procesem získávání profesionality, není připraven plnit spolehlivě všechny své úkoly. Systém obrany státu, založený na schopnostech jednotlivců, vyžaduje určitou míru funkční spolehlivosti. Existují rizika vyplývající z vojenských a nevojenských ohrožení, která budou v nově vznikajících státech různá. Obrana státu je z mezinárodního hlediska nezbytná, musí plnit svou státotvornou funkci.

Ve strategických úvahách, které odpovídají úrovni vrcholového řízení obrany státu, jsou z mezinárodního hlediska porovnávány celkové počty vojenských funkcí, vztažené k počtu obyvatelstva republik. V ČSFR dosahoval tento údaj v r. 1990 hodnoty 1,28 %, v r. 1992 přibližně 0,95 %. Cílově pro nové republiky, zvýšit míru profesionalizace na 0,65 - 0,75 procenta. Tato skutečnost vyvolá zásadní kvalitativní změnu jak organizačních struktur, tak i vnitřního personálního složení jednotlivých armád, tj. poměru mezi kategoriemi současných důstojníků a generálů, praporčíků, poddůstojníků z povolání (vojáků na čas, kteří v současné armádě nejsou), vojáků v základní službě a občanských zaměstnanců.

Míra profesionalizace armády vychází z celkového počtu vojenských funkcí vykonávaných vojáky z povolání a vojáky v základní službě. Ke konci roku 1992 představuje v ČSFR přibližně 40 %. V průběhu 2 - 3 let by bylo vhodné, při výrazném snížení početních stavů armád České republiky a Slovenské republiky, zvýšit míru profesionalizace na 0,65 - 0,75 procenta. Tato skutečnost vyvolá zásadní kvalitativní změnu jak organizačních struktur, tak i vnitřního personálního složení jednotlivých armád, tj. poměru mezi kategoriemi současných důstojníků a generálů, praporčíků, poddůstojníků z povolání (vojáků na čas, kteří v současné armádě nejsou), vojáků v základní službě a občanských zaměstnanců.

Vzhledem k tomu, že předmětem profesionalizace je 1) získávání, příprava a udržení ve vojenské profesi nových vojenských profesionálů a 2) zabezpečení odchodu ze služebního poměru současných vojenských profesionálů, je nezbytné přednostně vyřešit všechny legislativní podmínky. Měly by napomoci překonání současného výrazného nezájmu mladé generace o službu v ozbrojených silách a také vytvoření sociálních jistot pro ty, kteří část svého aktivního života službě pro obranu státu věnovali.

Profesionalizace je jednou z nejvýraznějších součástí systémově uskutečňovaných změn, protože jen nově připravení lidé mohou "zživit" nový systém obrany státu a plnění jeho nově koncipovaných úkolů. Z pohledu profesionalizace jsou varianty prostého rozdělení a plošné redukce armády a systému obrany, při vytvoření filozofie obrany nových států, vhodné pouze pro krátké přechodné období ke kvalitativně novému netradičnímu řešení, které bude odpovídat skutečným možnostem, novým potřebám a ne přáním.

Profesionalizaci není možné řešit odtáženě od jiných prvků systému obrany státu, izolovaně a nesystémově. Znamenalo by to vytvoření nepříznivých podmínek pro příští období, stavbu bez základů. Proto je nezbytné v jednotlivých republikách samostatně posoudit a uskutečňovat následující činnosti:

1. Změnu filozofie a jí odpovídající koncepce zabezpečení obrany státu s ohledem na profesionální výkon funkcí v systému obrany.

2. Přehodnocení struktury systému obrany státu a armády vzhledem k vytvoření organizačních prvků, které budou mít charakter plně profesionální nebo smíšené organizace (se současnou nebo zvýšenou mírou profesionalizace).

3. Přehodnocení všech funkcí v systému obrany státu z hlediska nároků na speciální úroveň znalostí (z vrcholového řízení obrany, vojenských a civilních odborností) a z hlediska nutnosti vykonávat je vojenskými profesionály, vojáky v základní službě (v záloze) nebo občanskými zaměstnanci.

4. Přijetí strategie profesionalizace formou cílů, kterých by mělo být ke konkrétním časovým horizontům dosaženo a návrhů opatření k jejich postupnému naplnění.

5. Postupné uskutečňování jednotlivých opatření, naplňování cílů pružně podle ekonomických možností státu, v závislosti na úspěšném personálním obsazování.

Vedle profesionalizace systému obrany státu z pohledu vrcholového řízení je nezbytné připravovat a uskutečňovat konkrétní kroky u organizačních prvků (štáby, útvary, jednotky), kde je předpokládáno zvyšování míry profesionalizace nebo plná profesionalizace. Důsledkem dělení armády je i pocit nejistoty u jednotlivců, vyplývající i z rozsáhlé redisklace a restrukturalizace. Toto období by mělo být výrazně zkráceno, aby zejména důstojníci, jichž se důsledky transformace armády budou nejvíce dotýkat, našli své nové uplatnění buď ve struktuře nových armád republik, nebo v jiných subsystémech systému obrany státu. Pak bude jejich rekvalifikace a příprava na zkvalitnění profesionálního výkonu funkce pozitivně ovlivňovat dosažení strategických cílů.

Profesionalizace v systému obrany státu

Jednotlivé prvky systému obrany státu vycházejí z demokratického principu odpovědnosti všech občanů za obranu. Funkce v těchto prvcích je nezbytné zabezpečovat profesionálně připravenými odborníky. Obrana státu proti rizikům, která vyplývají z možných vojenských i nevojenských ohrožení, je organizována představiteli politického systému. Možnosti zabezpečení obrany jsou výslednicí:

- **profesionální připravenosti občanů** k plnění úkolů při obraně,
- **schopnosti hospodářství** (ekonomických, materiálních, technických) připravit systém obrany v míru a plnit obranné úkoly v průběhu ohrožení,
- **geografických podmínek** a operační přípravy státního území,
- **celkového klimatu ve společnosti** (politického, morálního, sociálního), které má odraz i v legislativním zabezpečení potřeb obrany.

Funkcí systému obrany státu je zabezpečit obranu, ochranu a bezpečnost občanů, jejich vlastnictví, hospodářství, přírodního, surovinového a kulturního bohatství, demokratických svobod proti možným ohrožením.

Struktura systému obrany má tyto subsystémy, mezi nimiž existují při zajištění obrany vztahy:

1. Subsystém vrcholového řízení obrany (zahrnuje ústavou, zákony a dalšími rozhodnutími stanovené osoby, které organizují obranu státu jako celku, jejich metody práce, kompetence a všestranné zabezpečení).

2. Subsystém mezinárodních vojenskopolitických a diplomatických aktivit (zahrnuje občany ve vrcholných státních funkcích a diplomatických službách, jejichž úkolem je vytvářet záruky pro omezování a řešení rizik ohrožení na mezinárodní úrovni).

3. Subsystém obrany státu ozbrojenými silami (zahrnuje občany v armádě, ozbro-

jených složkách ministerstva vnitra a veřejných ozbrojených sborech, jejich profesionální činnosti, materiální, technické, informační ap. vybavení a zabezpečení).

4. Subsystém civilní obrany státu (zahrnuje zbývající občany státu, kteří v případě ohrožení neplní úkoly v předchozích subsystémových prvcích a zabezpečují individuálními prostředky, znalostmi a praktickou činností ochranu své osoby, obyvatelstva, vlastnictví, hospodářství, přírodního, surovinového, kulturního bohatství a demokratických svobod).

5. Subsystém obrany hospodářským potenciálem státu (zahrnuje souhrn schopností všech forem hospodářství k vytvoření podmínek pro potřeby obrany státu v době míru a k odstranění rizik vyplývajících z jeho ohrožení i v případě napadení).

6. Subsystém geografických podmínek a operační přípravy státního území (zahrnuje geografický prostor státního území a jeho přípravu k obraně v případě vojenských ohrožení).

7. Subsystém vnitropolitických podmínek a legislativního zabezpečení (zahrnuje klima ve společnosti, charakteristiku politické scény, nálady obyvatelstva, jeho celkovou odhodlanost k zajištění úkolů obrany, a úplnost legislativního zabezpečení).

Změna ve filozofii systému obrany státu spočívá v přechodu od dlouhodobě vžitě představy občanů:

obrana = armáda

k

obrana = malá armáda + obranné úkoly všech občanů státu.

V existujícím systému obrany představuje tato změna přesun odpovědnosti a obranného potenciálu ze subsystému obrany státu ozbrojenými silami do subsystému civilní obrany státu při vysokých požadavcích na mezinárodní vojenskopolitické a diplomatické aktivity. **Výrazné snížení státních zdrojů vyčleňovaných na armádu a snížení jejich početních stavů je nezbytné kompenzovat zvýšením profesionální kvality jednotlivců v armádě a zvýšením úrovně připravenosti všech občanů státu, posílením jejich branného vědomí a praktických dovedností.**

V případech vojenského ohrožení budou schopnosti vojenských profesionálů potřebné jak v činnosti armády při přímém nasazení, tak při organizování obrany a přípravě záloh i obyvatelstva k plnění nových úkolů. K tomu je nezbytné zabezpečit vysokou profesionální úroveň těch, kteří budou uvedené úkoly plnit.

Vzhledem k tomu, že ve federálním státu byla v souladu s ústavou důsledně budována společná obrana, bez ohledu na příslušnost profesionálů k jednotlivým republikám, budou v samostatných státech, v důsledku dělení armády a následných personálních změn, řešeny problémy absence odborníků nezbytných pro zabezpečení funkčnosti celého systému. Tyto problémy nebudou výrazné u bojových útvarů. Nejvíce se projeví ve vrcholovém řízení, ve vojenském školství, výzkumné a vývojové základně a u unikátních organizačních prvků, které zabezpečovaly celou armádu.

Profesionalizace v modelech armád samostatných států

Ve světě byly použity podle časového kritéria dvě metody profesionalizace celých armád: ke zvolenému datu a postupná. Ekonomická situace samostatných republik neumožní mít plně profesionální armády, ale armády se zvýšenou mírou profesionalizace. **Dělení armády by mělo být využito k urychlenému řešení tohoto procesu** metodou postupné profesionalizace, vycházející z

1. plné profesionalizace vybraných orgánů, institucí, útvarů, jednotek, obsluh techniky v nové struktuře jednotlivých armád,

2. zvýšené míry profesionalizace u dalších útvarů, jednotek a organizačních struktur,

3. vytvoření všestranných, systémově propojených podmínek pro profesionalizaci armády jako celku.

Uskutečňování těchto kroků je závislé na ujasnění a návrhu organizačních struktur armád České republiky a Slovenské republiky v návaznosti na jejich nové systémy obrany.

Velikost armády by měla být limitována dříve uvedeným % z počtu obyvatel státu. Vnitřní personální struktura vojenských profesí, která by měla vycházet z modelů organizačních struktur armád, by mohla mít následující hodnoty: vojáci z povolání 65 až 75 % (z toho důstojníci - 25 %, praporčíci - 35 %, "vojáci na čas" - 40 %), vojáci v základní službě 25 až 35 %. Občanští zaměstnanci v počtu odpovídajícímu vojákům z povolání.

Taková vnitřní personální struktura neodpovídá současnému stavu. Ať již budou výsledky skutečného dělení Čs. armády z personálního hlediska jakékoliv, nové armády si přinesou do vlnu nezbytnost řešení:

- **přebytečného počtu důstojníků**, protože nelze předpokládat, že budou ochotni vykonávat funkce, na kterých není potřebná vysokoškolská kvalifikace,
- **posílení počtu praporčíků**, přehodnocení jejich funkcí z hlediska funkční náplně, zvýšení jejich pravomocí a odpovědnosti,
- **vytvoření kategorie vojáků z povolání "na čas"**, pro výkon funkcí, které dosud zabezpečovali vojáci v základní službě,
- **kvalitativní přeměny uvnitř kategorie občanských zaměstnanců**, rozšířením počtu odborných funkcí, které mohou vykonávat místo vojáků z povolání, zrušením pomocných funkcí a služeb, které mohou být zabezpečeny dodavatelsky civilními organizacemi,
- **přehodnocení všech funkcí vojáků v základní službě** s ohledem na snížení délky této služby, náhrady profesí, které nebudou moci vykonávat (z důvodu porušování zákona, nemožnosti je vycvičit ap.).

Tyto souhrnné skutečnosti ovlivňují navrhování struktur armád jednotlivých států, umožňují v důsledku předpokládané vyšší kvality profesionálů vytvářet podmínky pro snižování početních stavů, přesunování logistiky z vojenských struktur do civilu ap.

Jak již bylo publikováno, je v modelech armády předpokládána vedle vrcholového řízení a štábů existence:

- **pohotovostních sil**, které by měly být mobilní, kvalitně vybavené a vysoce profesionalizované,
- **sil územní obrany**, s obdobnou mírou profesionalizace jako u současného pozemního vojska,
- **výcvikových středisek záloh**, kde musí být výcvik zabezpečen vojenskými profesionály,
- **letectva a integrované protivzdušné obrany** s vysokou mírou profesionalizace,
- **vojenského školství, výzkumné a vývojové základny a ostatních prvků modelů armád**, u nichž lze předpokládat jednak vysokou míru profesionalizace, ale také převažující počty občanských zaměstnanců.

Návrh realizace

Transformaci v systémech obrany a armádách samostatných států uskutečnit v průběhu 2 - 3 let. Přednostně se věnovat otázkám profesionalizace jak ve směru získávání nových, tak odchodu současných profesionálů. S předstihem vytvořit podmínky pro přípravu nových profesionálů. Vojáky z povolání, kteří budou odcházet z armády, orientovat na profese v ostatních subsystémech systému obrany státu (civilní obrana, jiné druhy ozbrojených sil, vrcholové řízení ap.) nebo využít jejich znalostí a schopností při odchodu do zálohy například přijetím na funkce občanských zaměstnanců. Zvláštní možnost uplatnění dlouholetých znalostí a zkušeností je v oblasti vědy a vzdělávání.

Zvyšování míry profesionalizace v systémech obrany České republiky a Slovenské republi-

ky je doporučováno řešit formou komplexního programu. Uplatnit při tom poznatky, které již byly k otázkám profesionalizace zveřejněny. Zejména v návaznosti na organizační struktury zpracovat systémy kariér jak pro vojáky, tak pro občanské zaměstnance, které umožní i vzájemný přechod mezi těmito skupinami zaměstnanců resortu obrany. To by mohlo prospět získávání nových uchazečů o službu v armádě a efektivní přípravě na profesi.

V současném, zřejmě již nezvratném stavu rozpadu federálního státu a vzniku samostatných republik bude nezbytně uskutečněn proces dělení Čs. armády. V této situaci vzniká historická šance k systémovému řešení probíhající transformace armády, ale již v podmínkách samostatných republik. Jednou z rozhodujících metod transformace je profesionalizace, která je v porovnání s dosud uskutečňovanými kroky rozšířena o rozměr celého systému obrany samostatných států a neměla by být uskutečněna jen na platformě armády.

V příspěvku jsou shrnuty obecné poznatky a doporučení k uskutečnění profesionalizace, využitelné v konkrétních podmínkách České republiky i Slovenské republiky. Jejich aplikace bude závislá na filozofii a koncepci zabezpečení obrany, které budou schváleny. Proces profesionalizace je nezastavitelný, protože směřuje k optimálnímu využití omezených zdrojů, které budou pro potřeby obrany suverénních států vynakládány. Jeho uskutečnění by mělo být urychleno, protože každý odklad představuje jen posunování optimálního řešení a vznik zbytečných ztrát.

Podplukovník PhDr. Přemysl D u b e n

ČESKÁ VEŘEJNOST O ARMÁDĚ

(Úvaha nad poznatkami z výzkumu veřejného mínění)

Vznikající novodobý český stát přebírá z dosavadních institucí československé federace také podstatnou část armády. V této souvislosti si mnozí představitelé politického života začali klást otázky, které je až doposud vzrušovaly jen velmi málo, a někteří z nich se dokonce nechali slyšet, že rozdělení armády bude nejsložitějším problémem dělení federace. Ponechme však stranou úvahy politiků a starosti štábů a pokusme se zamyslet nad tím, jaký vztah může očekávat nová česká armáda ze strany široké veřejnosti.

Dosažitelné poznatky průzkumů veřejného mínění se týkají pouze názorů české části dotazované populace na dosavadní federální armádu. To může jejich postoje do jisté míry ovlivňovat. Rozhodně však méně než mínění Slováků, pro něž byla federace zřejmě podstatně méně přijatelná než pro Čechy. Nebude proto velkým prohřeškem uvažovat o postojích české veřejnosti k armádě na základě zmíněných poznatků.

Údlosti v bývalé Jugoslávii, či bývalém Sovětském svazu způsobily u našeho obyvatelstva, ve srovnání s loňským rokem, určité znejistění v pocitu naprostého bezpečí proti